

mezi Jihoslovany (v „Osvěti“) in druge doneske raznih pisateljev kakor: Polivke, Pastrnka, Vlčka, Kulakovskega, Pětuchova, Hanuša, Machála i. dr., ki so razpravljali o Šafaříku kot pesniku, kritiku in estetu, historiku, jeziku slovcu, paleografu i. t. d. ter priobčili te razprave v raznih periodičnih izdajah in časnikih. Žalibog, da ni mogel pisatelj omeniti nobenega doneska, ki bi bil došel od Jugoslovancov! Slovaki sami so storili jako malo in nam niso podali skoro nič novega; najboljšje je, kar so povedali o njegovem rojstnem kraju Kobelárovo. Pri Čehih pogreša dr. Murko kak članek o zaslugah Šafaříkovih za češki jezik in literaturo, kakor se je tudi na njegove zasluge za etnografijo, mitologijo in pravoznanstvo premalo oziralo. Za nas Slovence je zlasti važno, da je dr. Murko razjasnil napeto razmerje med Kopitarjem in Šafaříkom in opral pege, katere so Šafaříkovi biografi po krivici nadeli Kopitarjevemu značaju. Spis razodeva ostro, fino, kritično oko, ki diči dr. Murka kot literarnega historika. Saj pozna dr. Murko, kakor malo kdo češko slovstvo in zlasti dobo čeških romantikov, med katere spada tudi Šafařík; o tem se lahko prepričamo iz njegovega obširnega dela o vplivu nemške romantike na češko slovstvo, ki v kratkem izide.

Fr. Vidic.

Knjige družbe sv. Mohorja za l. 1897. so ravno izšle ter so naslednje: 1. Zgodbe sv. pisma. III. snopič. — 2. Molitvenik: Marija Devica, majnikova kraljica. — 3. Slovenska pesmarica. I. zvezek. — 4. Naše škodljive rastline. V. snop. — 5. Slovenske večernice. 49. zv. — 6. Koledar za leto 1897. — Prelepe knjige ocenimo prihodnjič, že sedaj pa opozarjamo na najiminennejšo letošnjo publikacijo, to je na I. zvezek „Slovenske pesmarice“, ki sta ga priredila župnik Jakob Aljaž in glasbenik M. Hubad. Kdor ni ud družbe sv. Mohorja, naj si le omisli to znamenito knjigo, ne bode mu žal. Stane pa ude 50 kr., neude 70 kr.

Novi slovenski operi. Letošnja sezona nam donese uprizoritev dveh izvirnih slovenskih glasbenih del. Priznani in cenjeni skladatelj Ant. Foerster je predelal spevoigro »Gorenjski slavček« v opero; — V. Parma pa, skladatelj opere »Urh, grof celjski«, je zložil novo enodejansko opero »Ksenija«. Dejanje ji je povzeto iz južnoslovanskega življenja. Ksenija prosi slučajno pribežališča v samostanu, kjer je njen ljubimec; le-ta je ondu iskal utehe nesreči, ko ju je razdružila neprijazna usoda. Ljubav se rodi z nova v njiju srcih; tedaj pa pridrvi Ksenijin zalezovalec ter prisili meniha, svojega brata, na dvoboj, očitajoč mu prevaro in pregrešnost. Da zabrani bratomor, se žrtvuje Ksenija. — Dejanje, dasi romantično, je dobro razpleteno in podaje komponistu dovolj prilike, da dokaže svoje muzikalne zmožnosti. Zlasti hvalijo skrbno instrumentacijo opere.

Slovensko gledališče. V listku zadnjega zvezka »Ljubljanskega Zvona« se očita intendanciji slovenskega gledališča, da je premalo dovzetna za nasvete, ki ji dohajajo od drugih. Mogoče, da je v katerem oziru to res; kar pa se tiče sestave repertoarja za tekočo sezono, tej tožbi ne moremo pritegniti.

Iz gledališkega »bulletina«, katerega je intendancija še pred otvoritvijo gledališča objavila, smo se uverili, da je upoštevala, kolikor se je sploh dalo, razne mišljaje, ki so ji glede tega došli, in da nasvetov ni prezirala, tudi če so ji prihajali od manj prijateljske strani. Intendancija slo-

venskega gledališča je s svojim programom za tekočo dobo pokazala, da se resno trudi, da zadosti vsem zahtevam, ki se stavijo dandanes do gledališča; skrbeti hoče za primerno zabavo, a gojiti hoče tudi pravo umetnost. Najvažnejši nje korak pa se nam zli ta, da jo je resna volja, ozirati se poslej bolj na slovanske dramatične proizvode in tudi na — slovenske.

V dokaz, da vodstvo slovenskega gledališča to pot neče ostati pri golih obljubah, je odmenilo že za otvoritveno predstavo Funtkovo izvirno dramo v štirih dejanjih: »Iz osvete«.

Ne vemo, je-li bil dotičnega naznanila vsakdo tako vesel, kakor mi. Kakor vsaki pojav na polju domače umetnosti, nas je razradostila tudi uprizoritev izvirne drame na našem odru. Po tako dolgem premoru vendar zopet nekaj domačega! Z nekako nestrpnostjo smo čakali glavne preskušnje. Sicer nas je gledališki list nekoliko iznenadil; med osebami, ki v igri delujejo, se navajata tudi tvorničar in baron — torej osebe, kakršnih med našim narodom skoro popolnoma pogrešamo. Toda naj takoj priznamo, da je bila ta osuplost le posledica tistih predsodkov, ki so vzrok, da se naši pisatelji v zadnjih desetletjih niso nikdar povzdignili nad »selsko novelo« ali »selski roman«.

Odkar je Stritar s svojo veljavno besedo posvaril naše pisatelje, naj se izogibljejo parketa, ker se jim na njem le prerado izpoddrsne, so imeli pred njim nekak strah celo pisatelji, o katerih ne bi bilo misliti, da se ne bi znali sukati tudi po gosposkih dvoranah; s kratka: naši pisatelji so postali preenostranski. Stritar je imel gotovo dober namen, ko je izrekel ono svarilo, ki je bilo v svojem času gotovo tudi umestno; a dandanes parketna tla tudi med nami niso več tako redka, in skrajnji čas je, da naši pisatelji — seveda samo tisti, ki so sposobni za to — spišejo kaj tudi za višje sloje našega ljudstva. Zlasti nežni spol hrepeni še po čem drugem, nego se mu je doslej nudilo.

Zakaj bi torej tudi v izvirni slovenski drami ne nastopale nekoliko boljše osebe. Če nimamo še dosti tvorničarjev, in če so slovenski baroni še jako redko sejani — kaj de to? Tudi je vsaka umetnost kolikor toliko mednarodna, in žalostno bi bilo, ako bi ostalo slovenskemu pisatelju obzorje zmeraj tako omejeno, kakor mu je omejujejo dejanske razmere. —

Radostnega srca smo se torej udeležili glavne preskušnje in — kar je vredno še več — radostnega srca smo se vračali od nje. Uverili smo se takoj, da se je tu uprizorilo delo, ki gotovo zbudi večjo pozornost. Že po tej preskušnji se nismo kar nič pomišljali ter takoj prorokovali igri lep uspeh; in da se nismo varali, je dokazala prva predstava, ki se je vršila dne 2. oktobra. Občinstvo je bilo navdušeno in je pisatelju prirejalo burne ovacije.

G. Funtek je s tem svojim delom pokazal, da mu bije tudi dramatična žila. Igra je dobro zasnovana; nastopi se vrste primerno drug za drugim, in s posebno skrbnostjo je pazil pisatelj na to, da se posamezni prizori končujejo efektno. Jezik je lep, jedrnat; kjer je treba, da se kaj pripoveduje, se to pove na kratko; sploh je dialog brez one epske razblinjenosti, ki v dramah tako dolgočasi. S kratka: Funtkov proizvod je lep prirastek našemu dramatičnemu slovstvu.

Dasi pa radi in z veseljem priznavamo istinito vrlino Funtkove drame, vendar ne smemo biti slepi nasproti nekim nedostatkom. Tako je n. pr. videti, kakor bi g. pisatelj še ne poznal dobro vseh fines dramatiške tehnike; a temu se niti ne bomo čudili, če pomislimo, da je »Iz osvete«, kolikor je nam znano, prvo njegovo dramatiško delo.

Tudi ko sledimo pazljivo razvitku dejanja samega, se nam pojavijo marsikateri pomisleki.

Da se zaljubi tvorniški vodja v sestro tvorničarjevo, to samo na sebi ni nič čudnega; tudi to se nam ne zdi neverjetno, da ji on svojo ljubezen razodene, akoravno ve, da je njegova izvoljenka jako ponosna in polna predsodkov, v katerih je bila vzgojena. Ker ima namreč v njenem bratu izdatno, če tudi morda le navidezno oporo, je povsem umevno, da stori usodni korak. Takisto pa je popolnoma naravno, da dekle, ki si domišljuje, kakor njena ošabna mati, da se ji pretaka po žilah nekaj modre krvi, zavrne njegovo snubitev v tistem času, ko jo snubi baron; to je naravno tem bolj, ker ve ona za nečastni konec njegovega očeta, in ker ga je ona, kakor njena mati, že iz početka mrzela. Malo bolj neverjetno pa se nam zdi, da se hoče Vsevlad osvetiti Veri na ta način, da se zaroči in naposled tudi poroči z godčevo hčerjo Nedo, katere ne ljubi in je po lastnem prepričanju tudi ljubiti ne more. Je-li sploh mogoče, da se kdo maščuje na ta način? Spominjamo se, da smo pred mnogimi leti v nekem Marlittinem romanu brali nekaj podobnega. Tudi v »Fužinarju«, če se ne motimo, igra osveta posebno ulogo, samo da je ondi ona, ki se maščuje s tem, da se omoži. Toda ondu je položaj precej drugačen, in žensko čuvstvovanje, tudi maščevalno, je menda celo drugačno nego moško. In kako naj se tudi Vsevlad osveti Veri, ki ga zaničuje in ima za snubca barona, torej moža, kakršnega si njeno srce želi! Kaj je njej do tega, kje da se ženi in se li sploh ženi ali ne! Naravneje bi se nam torej zdelo, ako bi se bil Vsevlad vdal bolj iz obupa drugemu dekletu. Seveda se to ne bi bilo strinjalo s tragičnim zvršetkom, kakršnega si je želel pisatelj.

Pozneje se razmere sicer predrugačijo. Vera ne ljubi več barona; to si lahko tolmačimo, saj ji je šlo pred vsem za baronstvo. A da vzplamti zdaj hkrati v tako strastni ljubezni do Vsevlada, to je čudno. Ko bi bila baron in Vsevlad edina moška na svetu, ne bi rekli! Toda tako? Vera je lepa ženska in bogata in lahko bi bila izbirala!

Gospod pisatelj je sicer izkušal navesti tudi vzroke za to, da se je Verino srce ogrelo za Vsevlada. Ona sama pravi, da ji je pretresel dušo njegov govor, ko ji je odkril srce, ker ji do tedaj še nihče ni govoril tako! Toda potem vprašamo po pravici, zakaj se ji ni srce predrugačilo že v tistem hipu pod neposrednim vtiskom njegove besede, zakaj je bilo treba k temu še premišljevanja! —

Vera se nam kaže sploh samo v teh dveh ekstremih kot cinična prevzetnica in pa kot strastno ljubeča ženska. Temu ne bi ugovarjali, ako se le ne bi cinizem in ljubezen obračala do ene in iste osebe! —

Vsevlad se torej odloči, da vzame deklico, katere ne ljubi, iz osvete do one, katero ljubi. To bi bilo pri nekoliko drugačnih razmerah navzlic raznim pomislekom, ki se človeku vrivajo, vendar le verjetno, toda jako neverjetno je zopet to, da svoji nevesti naravnost pove, da je ne ljubi, in

da jo vzame iz gole osvete do one, katero je do danes nosil v svojem srcu. Poreče se seveda lahko, da je bil Vsevlad poštenjak, ki je hotel svoji prihodnji ženi povedati naravnost, kaj jo čaka. Dobro! Toda kake vrste ženska je ta Neda, ki ga je pripravljena vzeti navzlic temu, kar ji je odkril? Jo-li tira strast do tega, da vzame moža, ne meneč se za to, jo li on ljubi, ali ne? Podoba ni! Ali pa ga vzame iz družih sebičnih namenov? Toda Neda se nam niti taka ne kaže! Ali pa je le nje naivnost kriva, da se odloči za moža, kateri ji ne more darovati svo jega srca? Zdi se nam, da si je pisatelj prav to mislil, a vsekakor pogrešamo tu temeljite motivacije.

Kakor bi bil pisatelj čutil, da nekatere stvari gledalcu ne bodo zadosti umljive, je poskušal v tretjem dejanju še to in ono podpreti. Toda po našem mnenju prepozno! Vera pride k Nedi na dom, hoteč jo videti. Tu zaloti svojega ženina, baš ko napada Nedo. Tu je pač vsekakor dovolj vzroka, da se obrne s studom od njega! Toda ona je prišla sem, ko ga ne ljubi več, kajti baš ljubezen do Vsevlada jo je privedla semkaj. Vsevlad jo posluša, ko s strastno besedo priznava, da ga ljubi, in ko se roti, da ga ugrabi Nedi. Ko je Vera najbolj razvnet, stopi Vsevlad med njo in Nedo ter ji pove z onim porogljivim glasom, s katerim je bila pred kratkim ona njega odpravila, da za-njo ni tu mesta, in da je in ostane Neda njegova izvoljenka! To vse stori Vsevlad iz gole osvete! Kajti v tem trenutku, ko to zatrjuje, ljubi morda Vero bolj, nego kdaj poprej! Je-li to mogoče? Zakaj ne? Na svetu je vse mogoče! Toda naravneje bi se nam zdelo pač, ko bi se bil Vsevlad zaročil iz drugih nagibov z Nedo nego iz osvete, in pa da v tem trenutku ne bi bil imel poguma povedati svoji zaročenki, da je ne ljubi, ampak da ljubi ono drugo. To seveda ne bi bilo več tako originalno in nenavadno in protivilo bi se tragičnemu koncu! Vsevlad in Neda sta morala zaslužiti trpljenje, ki ju je še čakalo, on s tem, da se oženi iz gole osvete, ona s tem, da postane njegova žena, akoravno ji je odkril svoje srce. —

Najbolj pa nas je iznenadil konec igre. Vsevlad in Neda sta mož in žena. Da zakon, katerega ni sklenila ljubezen, ni srečen, je povsem naravno; nenaravne pa se nam zde posledice. Vsevlad se vda pijančevanju, da tako zatre nekoliko srčno bol. Da se to ne bi videlo preveč neverjetno, ker je Vsevlad drugače plemenit človek, nam pojasnjuje le-ta sam (oziroma g. pisatelj) s tem, da pove, da je bil tudi njegov oče pijanec, in da po zakonu dedičnosti čuti tudi on nepremagljivo nagnjenje do pijančevanja. Da je Neda zategadelj še bolj nesrečna, je samo ob sebi umevno. Najhujše je pri vsem tem Vsevladu to, da ga Neda še vedno ljubi. Ko bi ga sovražila in zaničevala, bi dosti lažje prenašal bridko usodo, katero si je sam naklonil. Nič ga bolj ne peče nego njen ljubeči pogled, njene prijazne in ljubeznive besede. Ko bi ga več ne ljubila, bi tudi lažje nesrečo prenašala. Tako preudarja Vsevlad in sklene naposled, da učini nekaj takega, da ga bo moral zaničevati ves svet, torej tudi njegova žena. Oče je bil slepar, zakaj ne bi sin bil tat! Odloči se torej, da opleni blagajnico svojega gospodarja in prijatelja. Pri izvrševanju tega sklepa, pri katerem ga zasačijo, ga zadene kap med obema ženskima, ki ga ljubita.

Kakor se vidi, tudi konec ni brez efekta, in vendar se je težko sprijazniti z njim. Že nenadna smrt Vsevladova je nekaj »deus ex machina«. Še težje pa je razumeti Vsevladovo logiko. Če mu je do tega, da zmanjša svoji ženi nesrečo, potem naj bi bila njegova skrb pač ta, da ji vrne zlato prostost! Kaj pa doseže s tatvino? Nič drugega, nego da ga zapro, in njegova žena, ki je bila doslej navezana na pijanca, bode poslej navezana na zločinca! Konec bi moral biti torej po naših mislih vsekakor drugačen.

Ker se Vsevlad sklicuje — kakor smo omenili — parkrat na prirojenost ali podedovanost nekaterih slabosti, se je poudarjalo od neke strani, da se je postavil gospod Funtek v tem svojem delu na popolnoma moderno, t. j. naturalistično stališče, in štel se mu je baš to v posebno zaslugo. Mi se ne zlagamo s tem mnenjem, temveč mislimo, da je bilo ono sklicevanje na dedičnost gospodu pisatelju le nekako sredstvo za to, da bi pojasnil nekatere sicer precej temne potezice v značaju svojega junaka. Mi bi tudi nikakor ne smatrali za vrlino ali zaslugo, ako bi se bil pisatelj res postavil na naturalistično stališče; kajti po našem prepričanju je naturalizem najmanj umesten baš v drami, ker tu naj odločuje pred vsem junakova krepka in neupogljiva volja, tu naj ravna junak po svojem sklepu in preudarku, a ne bodi slepo orodje tiste notranje, prirojene mu neodoljive sile. Ne tajimo, da se nahajajo tudi ljudje, ki delujejo vzpričo te ali one manije — a ti niso junaki za dramo! Kazalo se nam bo morda na Ibsna! Ibsen je res v nekaterih svojih dramah naturalističen, in dedičnost igra v njih veliko ulogo. Toda menimo, da je Ibsen bolj občudovanja vreden kot duhovit pisatelj negoli kot izvrsten dramatik. Njegove drame so le bolj po obliki drame, v istini pa so zgolj v dialogu pisani romani, akoravno ne ugovarjamo, da ima pisatelj v vnanji dramatični tehniki veliko spretnost. Baš ta izvrstna dramatična tehnika je vzrok, da se Ibsnovi dramatični proizvodi tako pogosto predstavljajo; toda mislimo, da ima človek več užitka, ako njegove drame bere, nego pri njih uprizoritvi.

Ibsen je po naših mislih naturalist — ker igra pri njem atavizem veliko ulogo — ne da bi bil ob enem tudi realist; kajti taki ljudje, kakršne nam predstavlja on, se težko kje res nahajajo.

Naturalizem, realizem, idealizem!

Človeka kar šegeče, da bi tudi katero zinil o naturalizmu in realizmu, ko o tem pri nas vendar že vse piše in govori. Toda za to tu ni ne mesta, ne prostora! —

Glavna napaka Funtkove drame je torej ta, da posamezni čini delujočih oseb ne izvirajo strogo logično drug iz drugega, kakor slede učinki iz vzrokov, z drugimi besedami, da pisatelj dejanja svojih junakov bolj opravičuje, nego motivuje.

Poreče se nam morda, da je hvala, katero smo izrekli iz početka o tem delu, v protislovju s poznejšimi našimi grajami. To je le navidezno. Kajti ako oboje, i vrline, i hibe denemo na tehtnico, tedaj one gotovo prevesujejo. Upoštevati treba, da se je uprizorilo na odru s prav lepim uspehom sto in sto dramatičnih proizvodov, ki imajo morda še večje napake, nego jih ima Funtkova drama. Prezreti se tudi ne sme, da si je postavil pisatelj pretežavno nalogo, namreč zamotan psihološki problem,

hoteč ga rešiti v dramatičnem proizvodu, kjer nam mora kazati dejanje, kar se godi v človeški duši. Da se je g. pisatelj lotil tako težke zadače, je vsega priznanja vredno, in če se mu poskus ni posrečil v vsakem oziru, mu to ne sme vzeti poguma. Za sedaj naj se njegova drama le igra na našem odru taka, kakršna je; sčasoma g. pisatelju morda samo ob sebi pride na misel, kako bi se dali še ti ali oni motivi predrugačiti in poglobiti.

Pred vsem pa svetujemo g. pisatelju, naj ne obstane pri tem prvem poskusu. Talent ima, in nikjer ne pogrešamo talentov bolj, nego na dramatičnem polju. —

Predstavljal se je igra prav vrlo. Gospod Inemann je izvedel svojo jako težko ulogo umetniško dovršeno. Gospod Verovšek se je tudi salonu že popolnoma privadil; igral je ulogo tvorničarjevo dostojno in spretno. Sploh se nadejamo od tega igralca najboljših uspehov, ker se nam zdi, da se loti vsake svoje uloge s pravo vnemo. Prav ljubka je bila gospica Slavčeva; držala se je povsod pravih mej in ni nikjer pretiravala, dasi se ji je nudilo v ulogi Nedini dovolj prilike za to. Gospica Teršova je dosegla v obeh ekstremih, v katerih se giblje uloga Verina, jako lep uspeh. Tudi gospa Danilova nam je vseskozi ugajala; baron je bil, rekli bi, pisan kakor nalašč za gospoda Danila, zato mu nimamo ničesar očitati. —

O drugih predstavah prihodnjič.

Z.

Prof. Šime Ljubić †. V svojem rodnem mestu, v Starem trgu na otoku Hvaru v Dalmaciji, je umrl v ponedeljek dne 19. oktobra eden najodličnejših sinov bratovskega nam naroda hrvaškega, znameniti učenjak Šime Ljubić. Pokojnik se je rodil 24. maja 1822. l. Že kot mlad duhovnik se je jel baviti s hrvaško književnostjo in začel študirati arheologijo. Leta 1855. je šel na Dunaj ter bil slušatelj Miklošiča in Jägra ter je objavil več zgodovinskih razprav. Postal je potem profesor na spletski gimnaziji; odtod je prišel najprej v Osek, potem v Reko, naposled pa je postal ravnatelj zagrebskega muzeja. Ljubić je ogromno mnogo spisal in si pridobil za zgodovino svoje domovine neizmernih zaslug. Pokojnik je bil član jugoslovanske akademije. Bodi mu časten spomin!

Matica Hrvatska razpošilja ravnokar svoje letno poročilo za upravno leto 1895. Knjige za l. 1896. bodo skoro dotiskane ter se bodo razpošiljale okolo Božiča. Vseh knjig bode letos trinajst; deset njih kot redni, vsakoletni dar društvnikom, tri knjige pa se bodo prodajale članom »Matice« po znižani ceni.

Društvene prinose za leto 1896. je plačati najdalje do početka decembra. Članovi se torej opozarjajo, naj čim preje store svojo dolžnost; kajti v interesu reda in gospodarstva »Matica« ne more popustiti določila: da se knjige »Matice« ne pošiljajo nikomur, ki ni plačal članarine.

»Matica Hrvatska« reče lahko, da je v tem letu storila vse, da kar najobilneje obdari svoje članove in z ozirom na najrazličnejše književne potrebe. »Matica« ima sedaj 11.500 članov in se nadeja, da se to število še pomnoži. Zajedno pa prosi »Matica Hrvatska« svoje imovitejše člane, naj bi jo podpirali z naročevanjem knjig, katere izdaja v svoji založbi. Posebno opozarja še na izdanje »Hrvatskih narodnih pjesama«.

Uprava »Matice Hrvatske«.